

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів : наказ МВС України від 23.08.2018 р. № 706. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS873.html (дата звернення: 01.12.2024).
2. Ульянов О.І., Николаєв О.Т., Бахчеван Є.Ф. Запровадження скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів у діяльності Національної поліції України. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2021. № 1 (1). С. 123-131.
3. Батраченко О.В. Адміністративно-правові засади діяльності Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки і порядку: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07 / Сумський державний університет. Суми, 2017. 218 с.
4. Проект Закону України «Про публічний порядок» від 19 листопада 2018 року №9300. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64953

КРИВОНОС Максим – доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету №2 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ДОПУСТИМІСТЬ ОБМЕЖЕННЯ ОКРЕМИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Особливі правові режими, які можуть вводитись на всій території України або окремих її місцевостях, допускають можливість тимчасового обмеження окремих прав і свобод людини. Зазначене твердження виходить з положень ст. 64 Конституції України, де вказано, що «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. За жодних умов не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції» [1].

Метою даних тез є спроба визначення умов допустимості обмеження окремих прав і свобод людини, що здійснюється в умовах воєнного стану.

У законі України «Про правовий режим воєнного стану» розкривається визначення воєнного стану та дається вказівка стосовно відображення переліку прав, які підлягають обмеженню. Так, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування

повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, *а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб* із зазначенням строку дії цих обмежень.

Вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану, строк дії обмежень зазначаються у відповідному указі Президента України про введення воєнного стану [2]. Так, в указі Президента України від 24.02.2022 року № 64/2022 зазначено наступне: «у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»» [3]. Водночас щодо окремих прав, передбачених ст. ст. 34, 35, 39 Конституції встановлені умови для можливості правомірного їх обмеження. Для прикладу, *право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію* може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, щоб запобігти заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; *право на свободу світогляду і віросповідання* може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей; *право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації* може бути обмежене судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку, щоб запобігти заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Як бачимо, стосовно окремих прав і свобод допускаються обмеження за умови дотримання чітко визначених законодавством вимог, що підсилюють правомірність мети застосування того чи іншого обмеження.

В юридичній літературі та судовій практиці висловлюються різні за змістом тези, що розкривають питання допустимості обмежень прав і свобод людини. Проаналізувавши останні, наведемо, на наш погляд, найбільш значущі, а саме:

- встановлення обмежень прав і свобод людини і громадянина є допустимим виключно за умови, що таке обмеження є домірним (пропорційним) та суспільно необхідним;

- обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права [4];

- обмеження конституційного права на свободу та особисту недоторканність має здійснюватися з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина та виключно на підставі вмотивованого рішення суду;

- обмеження конституційних прав мають встановлюватися законом відповідно до явного чи опосередкованого обмежувального застереження й у жодному разі не заперечувати сутнісний зміст прав, що обмежуються;

- обмеження конституційних прав, аби бути припустимими, передусім мають бути формально, процедурно та змістовно законними й отже – правовими [5, с. 40];

- чи не основним під час обґрунтування допустимості обмежень конституційних прав є усвідомлення, що в основі мети, яка має бути досягнута в правотворчості та правозастосуванні, перебувають відповідні публічні та приватні інтереси, які повинні бути реалізовані на засадах розумного балансу, за яким '...цілі обмежень прав повинні бути істотними, а засоби їх досягнення – обґрунтованими і мінімально обтяжливими для осіб, чий права обмежуються [6, с. 204];

- конституційні права є цінностями, які можуть бути переважені лише іншими цінностями;

- обмеження мають щонайменше відповідати вимогам законності, необхідності, пропорційності та бути недискримінаційними;

- права людини можуть і в певних випадках повинні правомірно обмежуватися задля забезпечення спільного інтересу;

- механізм обмеження прав людини має включати такі обов'язкові складові: законність обмеження, тобто наявність у національному законодавстві держави підстав для такого обмеження права; правомірна мета – захист, забезпечення й реалізація прав та інтересів інших осіб, суспільства, національної безпеки й інші цілі, що в основному так само передбачені законодавством; необхідність у демократичному суспільстві, тобто неможливість вирішити ситуацію по-іншому без таких обмежень, а також досягнення пропорційності за обмеження права однієї особи та захисту прав інших осіб [7, с. 44];

- обмеження прав людини повинні бути чітко регламентованими законодавством, адже їх характер є переважно вимушеним внаслідок введення воєнного стану, обставин, незалежних від волі окремого індивіда, або волі державної влади [8, с. 359].

Наведені твердження свідчать про те, що обмеження конституційних прав людини є складним і багатоаспектним питанням, яке потребує зваженого та обґрунтованого підходу. Основною ідеєю, що проходить через усі представлені позиції, є те, що обмеження прав і свобод мають бути виключно виправданими, пропорційними і такими, що не суперечать сутності цих прав.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що обмеження окремих конституційних прав і свобод є виключною мірою, яка повинна застосовуватися з певною обережністю. Таке обмеження має відповідати суворим критеріям і бути виправданим вищими суспільними інтересами. При цьому, основною ідеєю має бути збереження сутності конституційних прав і свобод, що обмежуються.

Обмеження конституційних прав повинно відповідати таким ключовим принципам: легітимна мета, законність, необхідність, пропорційність, недискримінація. Важливість дотримання означених принципів підсилюється суспільною необхідністю, мінімальним ступенем втручання, захистом сутності права, правовим обґрунтуванням та досягненням балансу інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
4. Рішенні Конституційного Суду України від 01.06.2016 року № 2-рп/2016 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України "Про психіатричну допомогу" (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16>
5. Права людини в особливих правових режимах: досвід України : монографія / Д. С. Терлецький, О. В. Марусяк, Ю. Д. Батан, М. В. Афанасьєва та ін. ; за заг. ред. д.ю.н., проф. М. В. Афанасьєвої. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 356 с.
6. Погребняк С.П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика). Харків : Право, 2008. 240 с.
7. Мерник А.М., Кузьміна В.О., Бурлаков Б.М. Обмеження прав і свобод людини в сучасних умовах: теоретичний і практичний аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 42-46.
8. Фігель Ю.О. Теоретичні аспекти обмеження прав людини. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 837. С. 357-361.